

Juridiska fakultetskansliet

Justitiedepartementet

Remiss av utredningen SOU 2023:67:52 Anonyma vittnen

Juridiska fakultetsnämnden, vid Stockholms universitet, som anmodats att yttra sig över rubricerad utredning får härmed anföra följande.

Generellt om lagförslaget

På senare tid har ett stort antal lagändringar genomförts i syfte att stärka rättsväsendets arbete mot grov brottslighet. Lagändringarna har inneburit att utrymmet för intrång i människors personliga integritet blivit betydligt mer omfattande. Huruvida detta är motiverat eller ej är en rättspolitisk fråga där fakulteten inte nödvändigtvis har en uppfattning, annat än att behov och nytta av ett lagförslag bör klarläggas innan det leder till lagstiftning.

De redan genomförda lagändringarna innebär dock inte i sig nödvändigtvis sämre rättssäkerhet. Att fler människor t.ex. avlyssnas i hemlighet innebär ett större integritetsintrång, men inte nödvändigtvis därmed sämre rättssäkerhet. Med det aktuella lagförslaget förhåller det sig emellertid annorlunda. Som utredningen anför innebär avsaknad av kunskap om det anonyma vittnets identitet en begränsning av förutsättningarna för den tilltalade att kunna ifrågasätta vittnets trovärdighet och tillförligheten i de uppgifter som lämnas och innebär därmed en begränsning av förutsättningarna för att bedriva ett effektivt försvar. Lagförslaget kommer därför om det införs att leda till försämring av rättssäkerheten.

Enligt fakultetsnämnden bör lagändringar som försämrar rättssäkerheten inte ske. Målet bör bara att brottmålsprocessen ska vara så rättssäker som möjligt, bland annat genom att försöka minimera antalet felaktigt fällande domar. Det nuvarande lagförslaget motverkar en sådan strävan.

Det kan också konstateras att någon närmare analys av behovet av anonyma vittnen inte görs av utredningen, som istället konstaterar att det av direktivet följer att ett förslag på anonyma vittnen ska tas fram. Huruvida det fanns ett behov av anonyma vittnen som kunde uppväga nackdelarna med dem utreddes så sent som i SOU 2021:35. Den utredningen avrådde från införandet av anonyma vittnen.

Utöver att lagförslaget kommer leda till sämre rättssäkerhet finns därtill en risk att det kommer att bli kontraproduktivt på så vis att det inte alls leder till ökad uppkläring av brott utan istället leder till försämring även på detta område. Om möjligheten att vittna anonymt införs kan det leda till att viljan att vittna utan att vara anonym kraftigt minskar bland allmänheten vilket innebär en urholkning av den allmänna vittnesplikten. Det i utredningen uttalade syftet att ”bryta

Juridiska fakultetsnämnden

tystandskulturen” kan alltså istället komma att motverkas. Vidare finns det en risk att domstolarna kommer att tillmäta det anonyma vittnet lägre bevisvärde varför konsekvensen blir frikännande dom när domen istället skulle ha lett till bifall av åtalet om vittnet inte hade vittnat anonymt. I så fall motverkas syftet att uppklära fler brott. Vad konsekvenserna kan bli av lagförslaget går inte säkert att veta då de inte utretts av utredningen.

Rekvisitet ”påtaglig risk”

På s. 123 anförs att rekvisitet ”påtaglig risk” ska tolkas så att ju mer allvarlig brottslighet vittnet riskerar att utsättas för, desto lägre sannolikhet för att vittnet faktiskt blir utsatt för brott bör krävas.

Det är enligt fakultetsnämndens mening inte lämpligt att ett rekvisit på så sätt ska betyda olika saker i olika situationer, då detta motverkar en enhetlig rättstillämpning.

Det synsätt som utredningen ger uttryck för tillgodoses i viss mån genom den proportionalitetsbedömning som ska enligt förslaget ska göras.

Ytterligare förutsättningar för anonymt vittne bör införas i lagen

Enligt 36 kap. 10 § st. 1 andra meningen RB ska rätten försöka klargöra om vittnet står i något förhållande till en part eller till saken eller om det finns andra omständigheter som kan vara av vikt för bedömandet av tilltron till vittnets berättelse.

Enligt det aktuella lagförslaget ska detta inte tillämpas för anonyma vittnen. Den kontroll som bestämmelsen ger uttryck för ska istället göras i samband med att domstol, vid ett sammanträde, beslutar om vittnet ska höras anonymt (s. 214).

Det framgår emellertid inte av den föreslagna regleringen för sådana sammanträdet att en sådan kontroll ska göras (jfr 6 § i den nya föreslagna lagen om anonyma vittnen).

Vidare är enligt lagförslaget tanken att den domare som efter sammanträdet fattar beslut om att vittnet ska vittna anonymt, inte ska föra vidare några uppgifter till de domare som dömer vid huvudförhandlingen. Om det vid sammanträdet framkommer några sådana omständigheter som kan vara av vikt för bedömandet av tilltron till vittnets berättelse kommer därför inte dessa att komma till rättens kännedom vid huvudförhandlingen.

”Kontrollen” som ska ske vid sammanträdet tycks enligt utredningen således innebära att om vittnet står i förhållande till en part eller till saken eller om det finns andra omständigheter som kan vara av vikt för bedömandet av tilltron till vittnets berättelse så ska vittnet inte tillåtas att höras anonymt. Detta framgår dock inte av den föreslagna lagtexten, varför det uttryckligen bör införas till som ytterligare förutsättning.

Risken att det anonyma vittnet felaktigt tvingas avlägga ed

Enligt utredningen ska det anonyma vittnet höras under ed, dock med ändringen att vittnet under eden inte behöver ange sitt namn (s. 154 f). Enligt 36 kap. 13 § st. 2 ska inte ed avläggas av vissa personer, bl.a. personer som är närstående till den tilltalade. Vid huvudförhandlingen kommer dock inte ordföranden veta om det anonyma vittnet är närstående eller ej (och inte heller den tillade då vittnets ansikte och röst kan döljas). En förutsättning för att ett vittne ska höras anonymt måste därför vara att ed får avläggas enligt 36 kap. 13 § RB. Denna förutsättning borde framgå av lagen. Alternativt skulle ett beslut att låta ett vittne höras anonymt kunna förenas med vissa villkor, som att ed inte ska avläggas.

Fakultetsnämnden avstyrker förslaget

Med anledning av att utredningen inte kunnat visa på tillräckligt behov och nytta av lagförslaget samt att det kommer att leda till försämring av rättssäkerheten, avstyrker fakultetsnämnden lagförslaget.

Remissvaret har på fakultetsnämndens uppdrag beslutats av dekanus, professor Jessika van der Sluijs. Yttrandet har beretts av universitetslektor Simon Andersson. Föredragande har varit Sandra Persson. Yttrandet har expedierats av Juridiska fakultetskansliet.

Jessika van der Sluijs

Sandra Persson